УДК 74. 584 (4 Укр.) 738.11 **Харківська А.А.**

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

У статті обґрунтовано та визначено поняття „система управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ III–IV рівнів акредитації”.

Автором на основі теоретичного аналізу виокремлено сукупність складових, що формують систему управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ.

Ключові слова: інноваційний розвиток, система, управління, педагогічний ВНЗ.

Харьковская А.А. ***Составляющие системы управления инновационным развитием педагогического вуза***

В статье обосновано и выведено понятие „система управления инновационным развитием педагогического вуза III-IV уровней аккредитации”.

Автором, на основе теоретического анализа, выделены совокупность составляющих, которые формируют систему управления инновационным развитием педагогического вуза.

Ключевые слова: инновационное развитие, система, управление, педагогический вуз.

Kharkivska A.A. ***The System for Managing Innovative Development of Pedagogical Universities***

In the article substantiates and defined the concept of „system of innovative development of pedagogical universities of III-IV accreditation levels”.

Author on the basis of theoretical analysis singles out a set of components that form the system of innovative development of pedagogical universities.

Keywords: innovation development, system, managing pedagogical Universities.

Постановка проблеми. Нові реалії висувають нові вимоги до управління в галузі освіти. Поетапне входження України до світового простору, інноваційні та модернізаційні процеси в освіті виявили наявність істотних суперечностей між потребами часу та реальним станом управління освітнім процесом у вищих навчальних закладах.

За сучасних умов одним із найважливіших завдань суспільства й держави при переході на принципово нову гуманістичну-інноваційну, особистісно-орієнтовану освітню модель є вирішення проблеми забезпечення належного, з точки зору об'єктивних критеріїв, управління інноваційним розвитком (УІР) педагогічного ВНЗ. Звичайно, в управлінні інноваційними процесами педагогічного ВНЗ та іншими освітніми закладами є багато спільного – це здебільшого цілі, зміст, та технології освіти, але є й істотні відмінності відповідно до профілю ВНЗ (технічні, педагогічні, юридичні тощо), різноманіття об'єктів управління не може не позначитися на змісті й методах вирішення управлінських завдань [14, с. 122].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел дав підстави свідчити проте, що розробкою теорії управління ВНЗ як соціальними системами, що реформувалися наприкінці XX ст. та продовжують реформуватися й сьогодні, нею займалися такі провідні науковці, як: В. Г. Афанасьєв, В. І. Бондар, В. М. Бегей, Ю. В. Васильєв, Г. В. Єльникова, В. І. Звєрєва, Г. А. Дмитренко, Н. Л. Коломінський, Ю. К. Конаржевський, О. М. Коберник, В. С. Курило, В. І. Маслов, В.В. Олійник, Н. М. Островерхова, В. С. Пікельна, Є. М. Хриков, Т. І. Шамова та ін., однак, на жаль, ця проблема не розглядалася з урахування проблем управління інноваційним розвитком педагогічних ВНЗ.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити поняття „система управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ III–IV рівнів

акредитації"; проаналізувати та виокремити сукупність складових системи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Поняття „концепція" означає „... певний спосіб розуміння, трактування якого-небудь предмета, явища, процесу, основна точка зору на предмет або явище ...". Термін „концепція" вживається також для позначення провідного задуму, конструктивного принципу в науковій, художньої, технічній, політичній та інших видах діяльності" [13, с. 278]. З огляду на це, „концептуальний проект" освітньої системи слід трактувати як найбільш загальний задум її бажаного майбутнього. Але тільки загального задуму недостатньо, щоб планувати реалізацію конкретних змін у різних частинах освітньої системи, оскільки вони не визначені. Потрібні спеціальні дії, щоб перейти від концептуального проекту до конкретизованого проекту бажаної освітньої системи.

У контексті цього дослідження для розробки системи УІР педагогічного ВНЗ слід розглянути визначення поняття „система". Фахівці в галузі системних досліджень наводять понад 40 визначень поняття „система". Такий широкий спектр дефініцій одного поняття свідчить про його складність. Ще К. Л. Берталанфі писав: „Кожен, хто захотів би проаналізувати найбільш уживані сучасні поняття й висловлювання, знайшли б на початку списку слово „система". Це поняття поширилося у всіх сферах науки й прийшло в повсякденне мислення, у жаргон і засоби масових комунікацій" [3, с. 37].

Під системою в літературі розуміють „будь-яку сукупність змінних, ... властивих реальній машині" (У. Р. Ешібі), „безліч елементів з відношеннями між ними та між їхніми атрибутами" (Р. Фейджин і А. Холл), „сукупність елементів, організованих так, що зміна, виключення або введення нового елемента закономірно відбивається на інших елементах" (В. Н. Топоров), „відображення входів і станів об'єкта у виходах об'єкта" (М. Месарович) тощо [4, с. 13].

Різні й різноманітні визначення поняття „система" детально проаналізовано В. М. Садовським (див., наприклад, [12, с. 73,79]). Можна

приєднатися до зробленого ним висновку про те, що численні спроби встановити стандартне визначення цього поняття доки не привели до успіху та що, по суті, таке завдання, мабуть, не вирішено на формальному рівні, тому необхідно повернутися до поняття „система”, що стосується різних класів системних об'єктів [2, с. 47–49].

Визначення системи, що використовується в управлінській літературі, за змістом цього поняття схоже з тим, що використовується у філософсько-методичній літературі.

Так М. Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі визначають систему як деяку цілісність, що складається з частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого [6, с. 79].

Р. Акофф під системою розуміє сукупність із двох і більше елементів, що відповідають наступним трьом умовам.

1. Поведінка кожного елемента впливає на поведінку цілого.

2. Поведінка елементів і їх вплив на ціле взаємозалежні.

3. Якщо існують підгрупи елементів, кожний з них впливає на поведінку цілого та жодна з них не впливає незалежно.

Отже, Р. Акофф підкреслює, що система – це таке ціле, яке не можна розділити на незалежні частини. Кожна частина системи має якості, що втрачаються, якщо її відокремити від системи, і кожна система володіє такими якостями, які відсутні в її частин [1, с. 38–39].

На підставі аналізу наукової літератури нами було визначено, що поняття „система” має різні тлумачення, результати аналізу якого наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Дефініції поняття „система” в наукових працях

№	ПІБ автора	Суть поняття
1	2	3
1	Л. Берталанфі	комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії [3, с. 13].
2	Платон, Аристотель	сукупність елементів, що знаходяться в структурному взаємозв'язку один з одним і утворюють певну цілісність, виникли в античній філософії [7, с. 344,345].
3	Р. Фейджин, А. Холл	безліч елементів з відношеннями між ними та між їхніми атрибутами [4, с. 13].

Продовження табл. 1

1	2	3
4.	В. Н. Топоров	сукупність елементів, організованих так, що зміна, виключення або система введення нового елемента закономірно відбивається на інших елементах [4, с. 13].
5	С. Бир	взаємозв'язок різних елементів, усе, що складається з пов'язаних один з одним частин [4, с. 13].
6	М. Месарович	відображення входів і станів об'єкта у виходах об'єкта [4, с. 13].
7	Ю. М. Плотинський	є безліч пов'язаних між собою елементів, тобто „елемент – нерозкладний далі (у цій системі, при цьому способі розгляду та аналізу) компонент складних об'єктів, явищ, процесів” [8, с. 10].
8	Р. Акофф	ціле, яке визначається однією або кількома основними функціями, де під функцією розуміють роль, призначення, «місія» системи. Система складається з двох або більш істотних частин, без яких вона не може виконувати свої функції. Іншими словами, система є цілим, що не можна розділити на незалежні частини [1, с. 40].
9	М. Х Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі	визначають систему як деяку цілісність, що складається з частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого [6, с. 79].
10	І. П. Подласий	це сукупність елементів, між якими проявляються певні відносини [10, с. 547].
11	І. В. Зайченко	це виділена на основі певних ознак впорядкована множина взаємопов’язаних елементів, поєднаних загальною метою взаємозв’язку з середовищем як цілісним явищем [5, с. 70].
12	Г. Ф. Пономарьова	це не просто сукупність елементів, а сукупність зв’язаних між собою взаємодіючих елементів. Взаємодія цих елементів породжує нові якості, що не притаманні її окремим елементам [11, с. 210].

Отже, для того, щоб той чи інший об'єкт дійсності назвати системою, необхідна наявність у ньому низки характерних ознак. У літературі визначено більше двох десятків різних властивостей систем [9, с. 41; 374, с. 163–165; 236, с. 68–70; 13, с. 584]. Наведемо лише деякі з них, що виділяються найчастіше і, на думку автора цієї роботи, є найбільш суттєвими (див. табл. 2).

Таблиця 2

Диференціація підходів щодо визначення суті поняття „система” в наукових працях

№	Автор	Підходи щодо визначення суті поняття «система»					
		сукупність елементів	ціле, що визначається однією або кількома основними функціями	безліч елементів з відношеннями між ними	відображення входів і станів об'єкта у виходах об'єкта	цілісність	взаємопов’язані елементи
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Л. Берталанфі	+					
2	Платон	+					
3	Аристотель	+					
4	Р. Фейджин, А. Холл			+			

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
5	В. Н. Топоров	+					
6	С. Бир						+
7	М. Месарович				+		
8	Ю. М. Плотинський			+			
9	Р. Акофф		+				
10	М. Х. Мескон, М. Альберт Ф. Хедоурі	+	+			+	
11	І. П. Подласий	+		+			
12	І. В. Зайченко						+
13	Г. Ф. Пономарьова	+					+

Диференціація підходів щодо визначення суті поняття „система” в наукових працях різних авторів дала підстави стверджувати, що систему визначають як сукупність елементів більшість вищезазначених авторів, але в цьому визначенні роль взаємозв’язку елементів відходить на другий план; як цілісність систему визначають М. Х. Мескон , М. Альберт і Ф. Хедоурі, проте ці науковці не враховують існуючих внутрішніх взаємозв’язків системи; також М. Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі і Р. Акофф розглядають систему як ціле, що визначається однією або кількома основними функціями. Отже, ми бачимо, що у визначенні поняття „система” враховується функціональна сторона, яка, на наш погляд, не є уніфікованою для характеристики будь-яких систем; автори Р. Фейджин, А. Холл, С. Бир, Ю. М. Плотинський, І. П. Подласий, І. В. Зайченко, Г. Ф. Пономарьова подають визначення системи, де головною ознакою постає взаємопов’язаність елементів, проте не враховується така особливість системи, як зміна структури впродовж її функціонування, зберігаючи водночас відносну ізольованість та цілісність.

Зважаючи на вищевикладене, під поняттям „система” надалі розумітимемо цілісну сукупність взаємозалежних один від одного елементів, здатних при активній взаємодії з навколишнім середовищем набувати ознак варіативності та детермінованості, змінювати організаційну структуру, зберігаючи відносну ізольованість та цілісність для досягнення бажаного результату.

У цьому визначенні були виокремлені ознаки системи, які, згідно з загальною темою дослідження „Теоретичні і методичні засади УІР педагогічного ВНЗ”, є найбільш суттєвими.

Перша з них – цілісність. Суть цієї ознаки в тому, що властивості системи не є простою сумою властивостей її окремих елементів. Функціонування системи не може бути зведене до функціонування її окремих компонентів, тобто ми вважаємо за доцільне використати закон фізики й застосувати його в межах нашого дослідження, а саме: сума системи в цілому не тотожна сумі елементів окремих об’єктів цієї системи.

Наступною ознакою системи є структурність або подільність, тобто можливість опису системи на основі встановлення її структури, зв’язків і відношень окремих її елементів. Цим же визначається залежність поведінки системи від поведінки та властивостей її окремих елементів. Тут не може бути механічного розподілу: система може бути поділена тільки на такі підсистеми (частини), в яких є свої власні функції та структура.

Цілеспрямованість означає, що функціонування систем підпорядковане досягненню певного бажаного результату, образ якого існує в системі.

Важливою, але не обов’язковою ознакою системи є ієрархічність, тобто кожен елемент системи має розглядатися як підсистема нижчого рівня. Водночас досліджуваний об’єкт є структурним компонентом системи більш високого рівня. З іншого боку, ця система може бути слабко структурованою, тому що за цією ознакою зв’язки в системі можуть мати неявний вигляд.

До ознак системи належить також взаємозалежність системи та навколишнього середовища. Система формує й проявляє свої властивості тільки в процесі функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем. Система реагує на дії зовнішнього середовища, розвивається під цими впливами, але при цьому зберігає якісну визначеність і властивості, що забезпечують відносну її стійкість.

Ізольованість системи означає, що комплекс об'єктів, які утворюють систему та зв’язки між ними, можна обмежити від їхнього оточення

(середовища) і розглядати ізольовано. В іншому випадку неможливо виділити й вивчати систему або взагалі спостерігати за нею. Відносність ізольованості також означає, що будь-яка ізольованість системи є відносною, тому що при системному підході завжди враховується вплив середовища на систему та її зворотний вплив на середовище.

Детермінованість системи свідчить про загальну об'єктивну зумовленість факторів зовнішнього середовища, суспільства та людської психіки.

Отже, проаналізувавши основні ознаки систем, які виділяють багато фахівців в галузі систем [9, с. 41; 374, с. 163–165; 236, с. 68–70; 13, с. 584], вважаємо, що ці ознаки відповідають об'єкту нашого дослідження та будуть враховані в подальшій роботі.

Теоретичний аналіз наукових праць показав, що відбити в одному понятті таку різноманітність ознак непросто. Як уже було сказано вище, досить повне визначення поняття „система" можна дати тільки стосовно окремих класів і типів систем.

Управління навчальним закладом – це складна взаємодія, що включає духовні та матеріальні процеси. Основним компонентом навчального закладу як соціальної системи є людина. Але, крім людей, для нормального його функціонування необхідні різноманітні речі, технічні об'єкти, яких згодом стає все більше. Ці матеріальні об'єкти можуть бути розглянуті як самостійні елементи навчального закладу, як системного утворення.

Управління навчальним закладом – це управління насамперед людьми та стосунками між ними, а також управління речами [15, с. 42–43].

Г. С. Цехмістова визначає навчальний заклад як самостійний об'єкт з правами юридичної особи, метою діяльності якого є задоволення потреб населення в освітніх послугах, оволодінні знаннями найширшого спектра, залежно від рівня та типу знань, що надаються. Ця загальна мета може конкретизуватися в завданнях, які ставить перед собою навчальний заклад [16, с. 32].

Головна особливість розвитку освітніх установ у тому, що це процес цілеспрямований, здійснюваний людьми шляхом створення й упровадження нововведень або, інакше, за допомогою введення змін. Таким чином, системне розуміння ВНЗ як об’єкта управління вимагає конкретизації поняття „управління” щодо педагогічної діяльності.

Зміст управління істотно змінюється залежно від того, яке значення в тій чи іншій організації надається його розвитку.

Управління розвитком педагогічного ВНЗ та управління його функціонуванням мають різний зміст. Головна відмінність інноваційного розвитку педагогічного ВНЗ в тому, що цей процес цілеспрямований і реалізується через створення та впровадження інновацій.

Застосовуючи системний підхід щодо УІР педагогічного ВНЗ, на основі аналізу, проведеного в цьому дослідженні, вважаємо, що систему УІР педагогічного ВНЗ необхідно розглядати як сукупність пов'язаних між собою інноваційних змін, що забезпечують перехід керованого об'єкта як цілого в якісно інший стан. При управлінні інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ вибір будь-якого нововведення здійснюється як з позиції поліпшення результатів діяльності ВНЗ в цілому, так і якоїсь окремої його частини.

Визначивши поняття „система” та врахувавши підходи щодо управління, можемо зазначити, що основними складовими системи УІР педагогічного ВНЗ ІІІ–ІV рівнів акредитації є: цілі, підходи щодо дослідження, закономірності, принципи, організаційна структура, технології, функції, методи, програма ІР педагогічного ВНЗ ІІІ–ІV рівнів акредитації.

Отже, одне із провідних понять дослідження **„**система управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ ІІІ–ІV рівнів акредитації” можна визначити як сукупність складових (цілей, підходів, закономірностей, принципів, технологій, функцій, методів, організаційної структури та програми інноваційного розвитку), пов'язаних між собою так, що утворюється ціле, що здатне змінювати освітню систему педагогічного ВНЗ ІІІ–ІV рівнів акредитації.

Висновки. Здійснивши аналіз наукових джерел, можемо стверджувати, що система УІР вищих навчальних педагогічних закладів ІІІ –IV рівнів акредитації має підвищувати конкурентоспроможність педагогічного ВНЗ на світовому освітньому ринку; підвищувати кваліфікацію та заробітну плату професорсько-викладацького складу; стимулювати розвиток та використання інноваційних методів та технологій навчання; створювати ефективну організаційну інноваційну структуру управління ВНЗ; допомагати здійснювати трансфер результатів науково-методичних досліджень в освітній процес; забезпечувати модернізацію освітнього процесу на основі інноваційних технологій.

Список використаних джерел

1. Акофф Р. Л. Планирование будущего корпорации / Р. Л. Акофф. – М. : Прогресс, 1985. – 327 с.
2. Бельчик Т. А. Системная оценка функционирования вуза в управлении подготовкой специалистов (на примере Кемеровской области): дис…. канд.. економ. наук.: 08.00.05 / Бельчик Татьяна Алексеевна. – Кемерово, 2003. – 250 с.
3. Берталанфи К. Л. Общая теория систем – обзор проблем и результатов / К. Л. фон Берталанфи // Системные исследования. – 1969. – С. 30–50.
4. Блауберг И. В. Системные исследования и общая теория систем / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин // Системные исследования. Ежегодник. – М. : Издательство Наука, 1969. – С. 7–28.
5. Зайченко І. В. Педагогіка: навч. посібник / І. В. Зайченко. – К. : „Освіта України”, 2006. – 528 с.
6. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури; пер. с англ. – М. : Дело, 2000, – 704 с.
7. Платон. Собрание сочинений в 4 т. – / общ. ред. А.Ф. Лосева и др. – М. : Мысль, 1990. – Т. 1. – 860 с.

8. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов / Ю. М. Плотинский. –2-е изд. – М. : Логос, 2001. – 296 с.

9. Поварич И. П. Стимулирование труда: Системный подход / И. П. Поварич, Б. Г. Прошкин. – Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1990. – 198 с.

10. Подласый И. П. Педагогика : учебник / И. П. Подласый. – 2-е изд., доп. – М. : Издательство Юрайт, 2010. – 574 с.

11. Пономарьова Г. Ф. Словник-довідник з курсу педагогіки / Г. Ф. Пономарьова. – Харків: „Сонат”. – 2004. – 234 с.

12. Садовский В. Н. К вопросу о методологических принципах исследования предметов, представляющих собой системы / Проблемы методологии и логики науки / В. Н. Садовский. – Томск : Издательство Томского университета, 1962. – С. 73–80.

13. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.

14. Харківська А. А. Проблема побудови системи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ і підхід до її вирішення / А. А. Харківська // Вісник прикарпатського університету. Педагогіка, 2011. – Вип. XL. Ч.2. – С. 122–127.

15. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: автореф. дис… на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук. : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Л.О. Хомич. – К., 1999. – 42 с.

16. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навч. посібник / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2005. – 280 с.